کوردستانی عێراق: کام مێژوو و کام داهاتوو؟-1-.. عەدنان کەریم

(شکستی ستراتیجیی ناسیونالیزمی کورد و پێویستیی ستراتیجیەکی شۆڕشگێڕ)

(بەشی یەکەم)

باکگراوندێکی مێژوویی

یەکێك لە پێکهێنەرە ئاڵۆزەکانی دونیای سیاسەت لە عێراقی هاوچەرخ و لە هەمان کاتیشدا یەکێك لە پرسە سەرەکییەکانی تا ئەم سالانەی دوایی بریتی بوو لە مەسەلەی کورد.

لە هەشتاکانی سەدەی پێشوودا فاشیزمی بەعس کە سەددام حوسەین ئەندازیار و ڕابەری بوو، سیاسەتی (دوایین چارەسەر) ی پەیڕەو کرد لە بەرانبەر ئەو مەسەلە ئاڵۆزەدا: جینۆساید بۆ ئومێدی قەڵاچۆکردنی کورد وەکوو گەلێك کە بە ڕێگرێکی گەورەی بەردەم هاتنەدیی خەونە فاشیستییەکەی خۆی دەزانی.

لەگشتیترین ئاست و لە ڕووی بابەتییەوە وبە فراوانترین مانا مەسەلەی کورد بەرهەمی پیادەکردنی سیاسەت و ڕێبازی پێشێلکردنی پرەنسیپی بەیەکسان تەماشاکردنی گەلانی دانیشتوانی عێراق ،بەتایبەتی گەلی کورد بوو، هەر لە دامەزراندنی نیزامی پاشایەتیی عێراق لە ساڵی ١٩٢١ لەلایەن بەریتانیای داگیرکەری ئەوکاتەی ئەم وڵاتەوە.

پیادەکردنی ئەم نەهجە لە بواری مەسەلەی کورد، بەدیاریکراوی لەعێراقدا، ڕاستەوخۆ بەقازانجی ڕەوتی شۆفینیی نەتەوەیی و پاشان عروبی لە عێراقی ئەوکاتەداشکایەوە. دیارە دەوڵەتی عێراق بەرهەمی تەوافوقی بەریتانیا و نوخبەی عەرەبیی تازەسەرهەڵداوی عێراقی بوو کە هەم بە پێکهاتە و کەسایەتییەکانی و هەم بە ئایدیا فکری و سیاسییەکانی، کۆکتێلێکی عەرەبی بوو. بەشی زۆری ئەو ئیلیتە سیاسییە، کە زۆربەیان پێشتر لە سوپای عوسمانیدا پێگەیەکی بەهێز و شارەزاییەکی باشی سیاسی و عەسکەریان هەبوو، لە سوریا لەدەوری فەیسەڵی کوڕی شا حوسەینی شەریفی حیجاز کۆببونەوە و ئیئتیلافێکی سیاسیی ئاشکرایان هەبوو و کەوتبوونە ژێرکاریگەریی ڕێبازە نەتەوەییەکەی (ئیتیحاد و تەرەققی) ی تورکییەوە کە ساڵی ١٩٠٨ لە

ئەستەنبووڵ خۆیان ڕێکخستبوو بۆ هەموو ئەگەرەکانی دوای هەرەسی ئیمپراتۆریی عوسمانی.

بەومانایەی دەوڵەتی هاوچەرخی عێراق کە ساڵی ١٩٢١ لەسەر پاشماوەکانی ئیمپراتۆریی ڕووخاوی عوسمانی لەعێراقدا دادەمەزرێت، بەرهەمی بەیەکگەیشتنی ئامانجەکانی بەریتانیای داگیرکەری عێراق و بزووتنەوەی تازە سەرهەڵداوی نەتەوەیی عەرەبیی عێراقی بوو کە ئەو نوخبە عەسکەرییەی دەرچووی کۆلیجە سەربازییەکانی ئەستەنبووڵی عوسمانی و گەورە ئەفسەرەکانی پاشماوەی سوپای تێکشکاوی ناوبراو نوێنەرایەتیان ئەکرد. لەو کاتەدا بەهۆی شکڵنەگرتنی بزووتنەوەیەکی سیاسی لە ناو کورد، چی بزووتنەوەیەکی سیاسیی خاوەن ئامانجی ناسیونالیستیی ڕۆشنی وەکوو ئەو بزووتنەوە عەرەبییەی ئاماژەم پێدا و چی خامۆشیی گشتی و سەرەتایی بوونی کۆمەڵگای کوردی لەڕووی فەرهەنگی و سیاسییەوە بەگشتی وبێدارنەبوونەوەی لە ڕکوودی دوورودرێژی سەردەمی خیلافەتی عوسمانی و دەسەڵاتەکەی لە کوردستاندا، هیچ پێکهاتەیەکی ئەو ئان و ساتەی کۆمەڵگای کوردی، ڕۆڵێکی نەبینی لە دروستبوونی دەوڵەتی هاوچەرخی ناوبراو لەعێراقدا. جگە لەوەش هیچ جۆرە تەماح و داواکارییەکیی سیاسیی بەهێز نەهاتنە سەر شانۆی سیاسەت ومێزی دانوستان لەو قۆناغە هەستیارەدا کەلە سایەیدا کێکی سیستمی سیاسیی نوێ تیایدا دابەشکرا.

بەڵام لە سەردەمی پاشایەتیدا (١٩٢١ – ١٩٥٨) سیاسەتی پێشێلکردنی مافی گەلی کورد لەعێراقدا ئاراستەیەکی نەرم و لیبرالی بەخۆوە گرتبوو بەمانای ئینکاردکردنێکی نەرم و پشتگوێخستنی داواکارییەکانی ئەوکاتەی ئیلیتی ڕۆشنبیر و سیاسیی کوردبوو لەبواری دانپیانان بە مافی ڕۆشنبیری و سیاسییەکانی کورددا کە لەلایەن ئەو دەستە سیاسییەی ئەو سەردەمەی کۆمەڵگای کوردییەوە بەرزئەکرایەوە. ستراتیجیی نیزامی پاشایەتیی هاشمیی عێراق لەو قۆناغە درێژەدا بریتی بوون لە ئارامکردنەوەی کورد و ئیستیعابکردنیان لەچوارچێوەی عێراقێکدا کە بەفەرمی و لەسایەی دەستووری ساڵی ١٩٢٥ دا خەسڵەت و ناونیشانی هیچیەك لە نەتەوە و ئاینەکانی عێراقی پێوە نەلکابوو، گەرچی بەکردەوە هێزی دەسەڵاتدار لە مەملەکەتەکەدا ئیلیتی ناسیونالیستی عەرەبیی سوننی بوون. بەڵام کورد بە هۆی کوردبوونییەوە، بە پێچەوانەی سەردەمی باڵادەستیی ناسیونالیستیی عەرەبی لە هەردوو قۆناغی١٩٦٣ و ١٩٦٨دا، ئازار و ئەزیەت نەدەدرا.

شایانی ئاماژەشە کە تا کۆتایی سییەکانی سەدەی پێشوو شتێك نەبوو لە دونیای سیاسەت لە عێراقدا بەناوی (مەسەلەی کورد) ەوە وەکوو مەسەلەیەکی سیاسی کە لەهەناوی ئەوەوە هێزی سیاسیی ڕێکخراو سەری

هەڵدابێ و بەرنامە و ستراتيجيى دياريكراو بۆ چارەكردنى هاتبێتە سەر شانۆ و بووبێت بە بابەتى ململانێى نێوان كورد وەكوو گەلێك لەگەڵ دەسەڵاتدارەتيى سياسيدا.
گۆڕانى مەسەلەى كورد لە بابەتێكى كەلتووريەوە بۆ بابەتێكى سياسى، بەرھەمى دوو دياردەى نوێ بوون لە عێراقدا:
يەكەم: بەھێزبوونى بال□ى □اديكال و شۆفێنيى ناسيوناليستيى عەرەبى كە عێراقى بە وڵاتێكى عەرەبى ناوزەد ئەكرد و كوردى بە هاووڵاتيى پلە دوو و ميوان لەخاكى عێراقى عەرەبيدا ئەزانى.
دووەم: دەركەوتن و هاتنەسەرشانۆى سياسيە لەلايەن بزووتنەوەى ناسيوناليستيى كوردەوە كە لەسەرەتاى چلەكانەوە وەكوو ميوانێكى نويى سەر شانۆى ململانێ سياسيەكان دەبينرێت تەنانەت بێئەوەى ئاستى جياكاريى نەتەوەيى، بە فەرمى، ئ□وگۆڕێكى ئەوتۆى بەسەردا هاتبێت.
ئەو جياوازيە واتە گۆڕانى مەسەلەى كورد بە مەسەلەيەكى سياسى وگرێكوێرەيەكى ژيانى سياسى لە عێراقدا بايەخى تايبەتيى خۆى هەيە و شايانى وەستانە چونكە ئاكامى زۆرى لێئەوەشێتەوە وەكوو دواتر بينيمان. هەر بۆ نموونە و بۆ بەراورد، ئەم ئ□وگۆرە لەكوردستانى سوريادا زۆر درەنگتر دێتەدى و تا حەفتاكان دوادەكەوێت، گەرچى ستەم بەرانبەر بەكورد هەر لە پەنجاكان و شەستەكانەوە قال□ب□كى ز□ر توندوتيژتر دەگرێتە خۆى لەچاو عێراقى سەردەمى پاشايەتيدا.
سەرھەڵدان و بەھێزبوونى ڕەوتى عروبى ڕاديكال لەناو ئيليتى سياسى و ڕۆشنبيرى عەرەبى لە عێراقدا لە سيەكانى سەدەى پێشوو□وە، لەدەرەوەى بازنەكانى دەسەڵات، لەئاكامى زۆر فاكتەرى ناوخۆيى و ناوچەيى و جيهانيدا، وەكوو ڕێكخراوى نادى المثنى و شكڵگرتنى ناسيوناليزمى عەرەبى لە عێراقدا و بەھێزبوونى لەناو نوخبەى سوپا و ڕۆشنبيران وڕەنگدانەوەى لەبوارى ڕۆشنبيرى و بەتايبەتيش لە ژيانى ڕۆژنامەگەريى عەرەبيى عێراقيى ئەوكاتەدا، تەكانێكى نويى هەم بە تەماحە سياسيەكانى بزووتنەوەى نەتەوەيى عەرەبى لەعێراقدادا و هەم ڕەوتى ڕاستڕەوى و شۆفێنيى تيايدا بەھێزكرد.
ساڵانى نێوان ١٩٣٠-١٩٤٠ سەردەمى خۆگرتن و تەبەلورى بال□ى □اديكالى بزووتنەوەى ناسيوناليستيى عەرەبى بوو لەعێراقدا. بزووتنەوەى ناسيوناليستيى عەرەبى لە عێراقدا يەك ئامانج و يەك ئاراستەى نەبوو بەڵكوو دوو ستراتيجى لە دەروونيدا تەفاعولى دەكرد:
يەكەميان: بال□□كى نەتەوەيى ڕيفۆرمخوازى ليبراڵ بوو كە بەديهاتنى ئاواتەكانى (نەتەوەى عەرەب)ى لەوەدا دەبينيەوە كە بە ئارامى و لە چوارچێوەى هاوكارى و دۆستايەتى لەگەڵ بەريتانيا وبونياتنانى دەوڵەتێكى بەھێز لەعێراق و هاوكارى و يەكگرتوويى لەگەڵ دەوڵەتە عەرەبيەكاندا ئەو ئامانجە بێنێتەدى. ئەم بال□□ى ناسيوناليزمى

عەرەبیی عێراقی هەر لەسەرەتاوە لەبری ڕێگەی بەرگریی داگیرکاریی بەریتانیا لە عێراقدا لە ١٩١٧ بەدواوە، ڕێگەی سازان و هاوکاریان هەڵبژارد و بەوجۆرە سووکانی نیزامی پاشایەتیی عێراقیان گرتەدەست. ئەمان خوازیاری گفتوگۆبوون لەگەڵ بەریتانیا لە پێناوی سەربەخۆیی سیاسیی عێراق و توانیان ساڵی ١٩٣٢ بەپێی ڕێکەوتننامەیەك لەگەڵ بەریتانیا، سەربەخۆیی عێراق ڕابگەیەنن و عێراق وەکوو دەست و پایگای نفووزی بەریتانیا ببەت بە ئەندامی ڕێکخراوی کۆمەڵەی گەلان League of Nations.

تا ناوەڕاست وتەنانەت کۆتایی چلەکانیش ئەمان باڵی بەهێزی ناو کۆمەڵگا و بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبی بوون لە عێراقدا. ئەم باڵە کە دارێژەری سیاسەتی سەردەمی پاشایەتیی عێراق بوو لەهەوڵی ئەوەدابوون کە دانپیانان بە مافەکانی گەلی کورد لەچوارچێوەی سیاسەتێکی ڕیفۆرمخوازی و دانپیانان بە مافە کەلتوورییەکانیدا لەچوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا جێبکەنەوە. بەوهۆیەشەوە کە عێراق بەفەرمی و لەڕووی دەستووریەوە، هیچ ناو و تایبەتێکی نەتەوەیی یا مەزهەبیی پێوەنەلکابوو، حکوومەتی پاشایەتیی ئەوکاتە لەهەوڵدا بوو مافەکانی کورد لەچوارچێوەی فەرهەنگی و مافی تاکەکان بە بێ جیاوازی لە سەربناغەی شوناسی هاووڵاتیبوونی یەکسان لەدەستووردا، جێبەجێبکات. ماوەیەك دوای دامەزراندنی پاشایەتی و تەنانەت لەسەردەمی ئینتیدابی بەریتانیشدا (١٩٢٠ – ١٩٣٢) ئیلیتێکی بەهێزی کورد پێگەیان هەبوو لەدەسەڵاتی تەشریعی و تەنفیزیی عێراق و لە ئیداراتی ناوخۆی کوردستاندا.

دووەمیان: لە نیوەی سییەکانەوە ڕەوتی ڕادیکال و تووندڕەوی ناسیونالیستیی عەرەبی (ڕەوتی عروبی) لە عێراقدا سەردەردەهێنێت. وەکوو هەر بزووتنەوەیەکی تر سەرەتا لە بواری بیروباوەڕ و سیاسییەوە ئەم ڕەوتە سەردەردەنێت و سەرانی ئەم بزووتنەوە تازەیە زوو دەکەونە ژێرکاریگەریی نووسینەکانی بیرمەندە سەرەتاییەکانی بیری ناسیونالیستیی عەرەبی لەبابەتی قوستەنتین زریق و شبلی شمیل و ساتیع ئەلحوسەری و دەیانی تری لوبنانی و میسری و سوری کە سەرگەرمی داڕشتنی پایەکانی بیری ناسیونالیستیی عەرەبی بوون. کاریگەرییەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبی لەسوریا و میسر وباقی دونیای عەرەب جێپەنجەیان لەم سەرهەڵدانەدا هەبوو. دوای هەرەسی عوسمانییەکان دەستبژێری (ئیلیتی) نەتەوەیی پەرشوبڵاوی عەرەبی ئومیدیان بە بەریتانیا و فەرەنسا زۆر بوو کە دوای جەنگی جیهانیی یەکەم پابەند بن بە بەخشینی سەربەخۆیی بە جیهانی عەرەب. بەڵام لەگەڵ بەستنی پەیماننامەی سایکس بیکۆ (١٩١٦) و دابەشکردنی دەسەڵاتی ناوچەکە بەپێی سیستمی ئینتیداب لە نێوان فەرەنسا و

بەریتانیا و پشتکردنیان لە بەڵێنەکانیان سەبارەت بە سەربەخۆیی بەو مانایەی باڵی ڕادیکالی ئیلیتی ناسیونالیستیی عەرەب چاوەڕوانیان ئەکرد، زەمینەی دووشەقبوونی بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبی و دابەشبوونیان بەسەر باڵی ڕیفۆرمخواز و باڵی ڕادیکاڵدا، سەریهەڵدا.

کاریگەرییەکانی جیهانی قۆناغی نێوان شەڕی جیهانیی یەکەم ودووەمیش ڕۆڵیان هەبوو لە سەرهەڵدانی ڕەوتی ڕادیکال و توندڕەوی ناسیونالیستیی عەرەبدا. سەرهەڵدانی نازیەت و فاشیەت لە ئەڵمانیا و ئیتالیا، وەکوو دوو نموونە بە بەهێزبوونەوەی دوو نەتەوە کە لە یەکەمین شەڕی جیهانیدا تێکشکێنراوبوون بەڵام خێرا دەبووژانەوە، هاتنەوەئارای بەڵێنی بلفۆر و چەکەرەکردنی ستراتیجیی دامەزراندنی ئیسرائیل بەهاوکاریی ڕۆژئاوا و بەڵێنی بەریتانیا و زوڵم و زۆر لەسەر فەلەستینییەکان، شەپۆلی تازەی دامەزراندنی دەوڵەت- نەتەوە لە ئەوروپا و بزوتنەوەی تازەسەرهەڵداوی بەهێزی سەربەخۆخوازی لە ئاسیا و ئەفریقیا و ئەمریکای لاتین؛ هەموویان پێکەوە، ڕۆڵی گەورەیان گێڕا لە تەشەنەکردن و بەهێزبوونی بزووتنەوەی ناسیونالیستیی عەرەبی لەعێراق و وڵاتانی تری عەرەبیدا.

جگە لەو فاکتەرانەش ،هاتنەسەرشانۆی یەکێتیی سۆڤیەت وەکوو پاڵەوانێکی نوێی گۆڕەپانی سیاسەتی نێودەوڵەتی، بە پێشی قەڵای بەرگری لەگەلان و سەربەخۆیی نەتەوەکان و دژایەتی کۆلۆنیالیزم، هێندەی تر فووی کردە ئاگری تازەی بزووتنەوە ناسیونالیستییە بەهێز و چالاکەکانی جیهانی سێیەم بەتایبەتی پشتیوانیی سۆڤیەت لە کەمالییەکانی تورکیا و بووژانەوەی تورکیا بوو بە نموونەیەك بۆ چاوبڕینە دەستی هاوکاریی سۆڤیەت بە ناسیونالیستی عەرەبیش کە عێراق تادەهات ئەبوو بە یەکێك لەسەنگەرە بەهێزەکانی.

دیارە فاکتەری جوگرافیش ڕۆڵی بوو هەم لە بەهێزبوونی ئەم باڵە قەومیە عەرەبیە لە عێراق و هەم لە توندڕەوبوونی چونکە بە دەروازەی ڕۆژهەڵات و باکووری " جیهانی عەرەب " دەناسرا لەگەڵ دوو وڵاتی زلهێز و خاوەن ئیمبراتۆریی وەکوو ئێران و تورکیا کە هەمیشە چاویان بڕیوەتە عێراق.

ئەم بزووتنەوە ناسیونالیستیە عەرەبیە لە عێراقدا هەر زوو توانی کارتی شەرعیەتی نەتەوەپەرستیی عەرەبی لە نیزامی پاشایەتی وەربگرێتەوە و رووتی کاتەوە لە هەر ناونیشانێك کە گرێی بداتەوە بە (نەتەوەی عەرەب) و عێراقەوە و ئەوانی وەکوو مشتەك خائین و کرێگرتە وهاوکاری داگیرکەری بەریتانیی دوژمن بەنەتەوەی عەرەب ناوزەد دەکرد و ئاڵوگۆڕەکانی دونیاش هاوکاربوون بە گوتارە ناسیونالیستیەکەی ئەم بزووتنەوەیە کە تا دەهات ڕیشەی لەناو

خەڵکدا دادەکوتا و ورد و درشتی مەسەلە سیاسیەکانی ڕۆژی ئەکرد بەبابەتی بەڵگە بۆ ڕاست و ڕەوابوونی ڕیوایەتە فکری وسیاسیەکانی خۆی.

ڕیگرێکی بەردەم بەهێزبوونی ئەم ڕەوتە بریتی بوولە بزووتنەوەی شیوعی کە لە عێراقدا هەم بەهێزتر بوو و هەم ڕەقیبی یەکەمی ئەو بزووتنەوە ناسیونالیستیە عەرەبیە بوو.

شیوعیەکانی عێراق سەرباری پاڵپشتیان لە ئاواتە نەتەوەییە عەرەبیەکان لە عێراقدا وەکوو هەموو و□تانی تری عەرەبی، بەڵام بەهۆی تایبەتمەندیی تووندڕەوی و ڕاستڕەویی مەیلی نەتەوەپەرستیی عەرەبی لەعێراقدا، ڕێیان لەوان گرت کە ببن بە ئاڵاهەڵگری ئامانجی سەربەخۆیی سیاسی و ئابووری لە عێراقدا ک□ ئاواتی زۆرینەی خەڵکەکەی بوو.

ڕاستڕەویی باڵی ناسیونالیستیی عەرەبی تا ئەو جێگەیە پێی لێهەڵبڕی کە لە سەردەمی شەڕی جیهانیی دووەمدا بە ئاشکرا ئاماژە بە نازیەت و ئەڵمانیای هیتلەری بکات وەکوو هاوپشت و دۆستی نەتەوەی عەرەب و بگرە شیخ ئەمین ئەلحوسەینی کە موفتیی قودس بوو و لەوێ وەکوو سەرکردەیەکی بزووتنەوەی ١٩٣٦ لەفەلەستینەوە بۆ عێراق هەڵاتبوو، بەناوی خۆی و هاو□□کانیەوە لە عێراقدا بۆ ناردنی پەیامی دۆستایەتی لە بەرلین چاوی بە هیتلەر دەکەوێت. ئەوانە بۆ شیوعیەکان کە ململانێی س□قی□ت و ئەڵمانیا لەوپەڕی گەرمیدا بوو، مایەی غەزەب و نەفرەتێکی زۆر بوو.

لە ساڵی ١٩٤١ یشدا بزووتنەوەی (العقداء الأربعة) یا " شۆڕشی مایس !" کە ئەمین ئەلحوسەینی ڕابەری ڕووحیان بوویاخیبوونێکی بەهێزیان بە ئیلهام لە سەرکەوتنەکانی بەرەی ئەڵمانیا و ئیتاڵیا لە شەڕی جیهانیی دووەمدا هەڵگیرسان کە هێندەی نەمابوو دەسەڵاتی پاشایاتی بڕووخێنێت.

ناسیونالیزمی کوردیش خۆی ڕێکئەخات

هێز□ نەتەوەییە کوردیەکان هەر ل□ نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەوە لە کوردستاندا ستەمی نەتەوەیی سەر گەلی کوردیان کرد بە پایە و بواری سەرهەڵدان و چالاکیی خۆیان. جموجۆڵی سیاسی و ڕۆشنبیریی ئەو بزووتنەوە ناسیونالیستیە کوردیە سەرەتا لەژێرکاریگەریی بزووتنەوە نەتەوەییەکانی ناو گەلانی تورك و عەرەب، دونیابینی و فکری سیاسیی خۆیان داڕشتووە و لە ژێرناوی لامەرکەزی یا ئۆتۆنۆمیدا بەرنامە وستراتیجیی سیاسی و فکریی خۆیان فۆرمۆڵەکردووە. سیاسەت وپلانی ئەوان بریتی بووە لە هاوبەشبوون لەدەسەڵاتی سیاسیی عێراق و

فەرمانڕەوایی کردن لە کوردستانی عێراقدا بەهاوبەشی دەسەڵاتدارەکانی ناوەند بەناوی گەلی کوردەوە. تاقیکردنەوەکانی ساڵانی ١٩٤٦ – ١٩٩١ و مێژووی ئەو هێزانە لەوقۆناغە درێژەدا لە بازنەی شەڕ – مفاوەزات – شەڕدا خولاوەتەوە و لەدرێژەی خۆیدا لە جیاتی چاری ستەمی نەتەوەیی، ئەو بزووتنەوە ناسیونالیستیە خۆشی بووە بە بارێکی قورسی تر بەسەر خەبات و ئامانجی ڕەوای خەڵکی کوردستانەوە لە پێناوی چاری ڕیشەیی ستەمی نەتەوەیی. ئەم هێزانە ئەو خەبات و هەوڵەی خەڵکیان ئاڵۆزتر و پڕ گرێ و کێشەترکرد ولەوتاندیان. پارتی دیموکراتی کوردستان لە قۆناغەکانی ١٩٤٦ – ١٩٧٥ نموونەیەکی زەقی ئەو هێزە سیاسیە کوردستانیە بوو و دواتریش یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان، گەرچی بەناوی هێزێکی بەدیل لەبەرانبەر ئەو بزووتنەوە و هێزە تەقلیدیە هاتەمەیدانی سیاسەتەوە، بەڵام پاش چەند ساڵ لەدامەزراندنی، ئەویش لەچوارچێوەی هەمان دونیا بینی و پراتیك و نەریتدا گیرسایەوە.

پارتی دیموکراتی کوردستان کە پێشەنگی بزووتنەوەی سیاسیی ناسراو بە کوردایەتیە ولە مناڵدانی ئەو بزووتنەوەیەدا لەدایك بوو، هەڵگری دواکەوتووترین شوناسەکانی دونیای سیاسەت و فکری کۆمەڵگای کوردستان بوو. ئەم هێزە هەر لەسەرەتاوە هەڵگری ئایدیۆلۆجیەکی تەسکی ناسیونالیستیی کۆنسەرڤاتیف و ڕاستڕەو بوو ئەویش لەڕوانگەیەکی کۆن وسواوی تایفی وخێڵەکی ودەرەبەگیەوە. ئیلیتی ڕۆشنبیری کورتبینی قاندراو بە بیری کلاسیکی نەتەوەیی کوردی ئەو سەردەمەش، بەو دونیابینیە تەنگە وکەمی تاقیکردنەوەوە، لەجیاتی هەڵسان بەڕۆڵێکی پێشڕەو، سەرکردایەتی وچارەنووسی حیزبەکەیان، کە خۆیان دایانمەزراندبوو، بەوپەڕی خۆشحاڵیەوە ئەسپەرن بە کەسایەتیەکی سەرۆك خێڵی تایفی وسادە ودونیانەدیوی سیاسەتی وەکوو مەلا مستەفا وخۆشیان ئەکەن بەقەڵغان وخوڵامی ئەو عەقڵیەتە خێڵەکی وکۆنەپەرستە.

پارتی دیموکرات وسەرکردایەتیەکەی هەر لەسەرەتاوە نەك هیچ ڕۆڵێکی پێشڕەو وئازادیخوازانە نابینن لەهیچ بوارێکی کۆمەڵایەتی وسیاسی وفکریدا، بەڵکوو هێزی ناوبراو ئەبن بە ڕێگر لەبەردەم ڕەوڕەوەی پێشکەوتنی ژیانی شارستانی و فەرهەنگی و سیاسی و کۆمەڵایەتی لە کوردستاندا. ئەو هێزە سیاسیە و ئەو کەسایەتیە خێڵەکیە سەرکردایەتیی بزووتنەوەی نەتەوەپەرستیی کورد ئەگرنە دەست و خەباتی گەلی کورد بۆ ڕزگاری و یەکسانی و دیموکراتی بۆ چەندین دەیە تووشی پاشکشە و ئیفلیجبوون ئەکەن و لەقاڵبێکی ڕاستڕەویی کۆنەپەرستانەدا یەخسیری ئەکەن. هەموو ئەوانەش لەسەردەمێکدایە کە ڕەوتی ئازادیخوازی و پێشکەوتنخوازیی دوای تێشکانی نازیەت و

فاشیەت وەکوو نەسیمێکی ئازادی جیهانی سێیەم ئەگرێتەوە و جگە لە کوردستان، ئەویش بەهۆی هەژموونیی پارتیەوە بەسەر ژیانی سیاسیدا، هەموو بزووتنەوە میللیەکان بە بەدیهێنانی مافەکانیان ئاراستەیەکی سیاسیی ئازادیخواز و چەپ و پێشکەوتوو ئەگرنە بەر.
وەستگاکانی مێژووی ئەم هێزە پڕن لە سیاسەتی چەوت و گومڕاکەر و گوماناوی و کۆنەپەرست.
لە ١٩٦١ دا لەدژی یاسای پێشکەوتووخوازی چارەسەرکردنی زەوی وزاری حکوومەتی عەبدولکەریم قاسم یاخی ئەبن و بە هاندانی شای ئێران و پەیمانی سەنتۆ ئەدەنە پاڵ دەرەبەگەکانی کوردستان کە یاسای ناوبراو کۆتایی بە ستەمی جوتیارانی کوردستان دەهێنا و یاخیبوونە چەکدارەکەیان ناو ئەنێن ” شۆڕشی ئەیلوول “. ساڵی ١٩٦٣ ئەبنە چاوساغ و هاوکاری کوودەتا خوێناویە فاشیستەکەی بەعس کە بە وێرانکردنی عێراق و خاپوورکردنی کوردستانیش دوایی هات. لەو ساڵەوە تا ڕێککەوتنیان لەگەڵ بەعسدا لە ١٩٧٠، یا ئاشی بزووتنەوە چەکدارەکەیان بە فیتی ئەمریکا و ئیسرائیل و شای ئێران بە مەرامی ئەو دەوڵەتانە ئەخەنەگەڕ یا خەریکی مفاوەزاتی لامەرکەزیی ٦٤ و ٦٦ ئەبن.
بەوجۆرە پارتی دیموکراتی کوردستان لەشەستەکانەوە ئامانجی ڕزگاریی گەلی کورد لە ستەمی نەتەوەیی و خەباتیان بەتووندی ئەکا بەدەسمایەی بەدیهێنانی ئیمتیازات بۆ مەلا مستەفا و سەرکردایەتیی گوێڕایەڵی حیزبەکەی لای ئێران و لایەنەکانی تر و بەوەش ئەو خەباتە ڕەوایەی خەڵکی کوردستان بەتاڵ ئەکاتەوە لەهەر ناوەڕۆکێکی ڕەوا و پێشکەوتوو و ئازادیخواز و چەکی شانی پێشمەرگە بە ئاسانی لەم شانەوە ئەگوێزرێتەوە بۆ ئەو شان بە خزمەتی شای ئێران یا میتی تورکیا.
ئەم هێزە سیاسیەی (شۆڕشی چەواشە) بەوەشەوە ناوەستێ بەڵکوو ئەبێت بە ئامرازێکی ناوچەیی بەدەستی تورکیا و ئێرانەوە بۆ دژایەتیکردنی چالاکیی هێزە سیاسیە ئۆپۆزیسیۆنە کوردیەکانی ئەو دوو بەشەی کوردستان و بەوجۆرە ڕۆڵی چاوساغی بۆ ساواك و میت ئەگێڕێت بە لەناوبردنی کەسایەتیەکانی ئەو هێزانە.
پارتی لەناوخۆی کوردستانیشدا پەیڕەوی کردووە لە سیاسەتی کوشتن، تیرۆر، ڕاونان و زیندەبەچاڵکردنی نەیارانی سیاسیی خۆی و هەر هەوڵێکی تری پێشکەوتنخواز، وەکوو کوشتاری شیوعیەکان و ڕاودوونانی هەڵگرانی بیری چەپ و چالاکوانانی کۆمەڵەی مارکسی و ڕۆشنبیران و کەسانی ئازادیخواز.
گەرچی کۆمەڵەی مارکسی – لینینی وەکوو ڕێکخراوێکی شۆڕشگێڕ و یەکەمین پڕۆژەی نیشتیمانیی کوردستانی لەپیناوی گرێدانەوەی خەبات

بە ڕزگاربوون لە ستەمی نەتەوەیی کورد بە ئازادی و یەکسانی و دیموکراتیەت و بە ئاقارێکی ئازادیخوازانەدا دامەزرا، بەڵام ئەویش زوو بوو بەقوربانیی تەسکبینیی هەندێ لەڕابەرەکانی و ئۆپۆرتۆنیست بوون و خۆشباوەڕی هەندێکی تریان و بەتایبەتیش بوو بە نێچیری پاشقولی هێزە باوەکانی باڵەکەی تری بزووتنەوەی کوردایەتی و سەرکردایەتیی جەلال تاڵەبانی.
کۆمەڵەی مارکسی – لینینی نەیتوانی دابڕانێکی ڕیشەیی بکات لەدونیابینیی کوردایەتی و گەرچی سەرەتا وەکوو هێزێکی ئەنتی پارتی هاتەناو کایەی سیاسیی کوردستانەوە، بەڵام سەرەنجام بوو بە باڵی چەپی هەمان بزووتنەوە و هێزی کۆمەڵایەتیی کوردستانی. بەو مانایە یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستانیش، کە کۆمەڵە کۆڵەکەی سەرەکیی بوو، نەیتوانی دابڕانێکی چەنایەتی بکات لەبواری دونیابینی و فکر و سیاسەت و پراتیکی باڵی زاڵی تائەوکاتی بزووتنەوەی کوردایەتی.
یەکێتیش وەکوو هێزێکی دەسەڵاتخواز هەر زوو میحوەری ستراتیجیی خۆی لەسەر هەمان پایەکانی بزووتنەوەی ناسیونالیستیی تەقلیدیی پێشتر داڕشت و زۆر زوو دەستبەرداری هەموو ئەو ئیدیعا شۆڕشگێڕ و ئازادیخوازە بوو کە کۆمەڵە لەسەرەتادا هەڵگری بوو و سەرەنجام لەبوارەکانی ستراتیجی و تاکتیك و شێوازی هەڵسووڕانی سیاسی و ڕێکخراوەیی و سەربازیدا، جیاوازیەکی ئەوتۆی نەمایەوە لەگەڵ پارتی، ئەوە نەبێت هەردوولا، جگە لەهەوڵیان بۆ دژایەتیی ئازادیی هەڵسووڕانی هەر ڕەوتێکی شۆڕشگێڕی تر و گەڕانیان بۆ هێزی دژ و سەروو خێڵکی؛ لەهەوڵی پاکتاوکردنی یەکتر و پیادەکردنی سیاسەتی تاکڕەوی و تاك دەسەڵاتدا بوون لەکوردستاندا.
لەڕەوە دامەزراندنی یەکێتیی نیشتیمانی، بەکردەوە، لەجیاتی ئەوەی ببێتە دەسپێکی قۆناغێکی تری خەباتی سیاسی لەکوردستاندا، و تەجاوزێکی چەنایەتیی هەژموونیی تائێستای پارتی بکات،کۆمەڵەشی ڕاکێشایە ناو تەڵەکانی هەمان عەقڵ و ستراتیجیی سواوی بزووتنەوەی کوردایەتیەوە. بەوشێوەیە دامەزراندنی یەکێتی نەك نەبوو بەهۆی ڕیشداکووتانی ستراتیجیەکی نوێ و ئازادیخواز لە مێژووی کوردستاندا، بەڵکوو ئەو شانسەی لەباربرد و بەوەش گەورەترین خزمەتی بە بزووتنەوەی سیاسیی کلاسیکیی کورد و کۆنەپارێزیی سیاسی لە کوردستاندا کرد و ئەو پرۆژە شۆڕشگێڕەی لەناو پرۆژەی مێژوویی کوردایەتیدا تواندەوە و هەڵیلووشی.
بەتاڵکردنەوەی ناوەڕۆکی ئەو ڕەوتە شۆڕشگێڕ و ئازادیخوازە سەرەتاییەی کۆمەڵە، بەهەموو کەم وکوڕی و لاوازییە زاتیەکانیەوە، ئەو گورزە گەورەیە بوو کە یەکێتی وەشاندی لە پرۆژەی نیشتیمانی و پێشکەوتنخواز و شۆڕشگێڕی لە کوردستان، سەرباری هەموو ئیددیعا

پێچەوانەکانی خودی یەکێتی.
کردنی خەباتی چەکداری و پێشمەرگایەتی بە بتێک لەسەر حیسابی خەبات و ناڕەزایەتیی شارەکان، لەکاتێکدا کۆمەڵگای کوردستان بووبوو بە کۆمەڵگایەکی مودرین و شاریی گەورە، و هەژمونخوازیی و گیانی تۆتالیتاری و دژایەتیی هەر بیروڕایەکی جیا و گیانی پاوانخوازی و شەڕئەنگێزی و گەڕانەوە بەسەر هەمان چوارچێوەی ستراتیجی و پراتیکیی بزووتنەوە سواوەکەی پێشوو، زوو ئەم هێزە سیاسیەشیان ڕاکێش کردەوە ناو بازنەی بزووتنەوە چەکداریە سیاسیە کلاسیکیە کوردایەتیەکەی جاران و هەموو بەربەرەکانێکانیشی لەگەڵ پارتیدا شتێک نەبوون جگە لە گیانی پاوانخوازی و دەسەڵاتخوازیی تاکلایەنە.
بەومانایە ئەوەی یەکێتی ناوی نابوو " شۆڕشی نوێ " ڕێک چوەوە سەر هەمان ڕێچکەی جاران و بوو بە بەشێک لە ململانێ دێرینەکانی ناوچەکە و لەشوێنێکدا لەگەڵ پارتیدا گەیشتنەوە بە یەک.
کارەساتی خۆگرێدانەوەی یەکێتی و پارتی و هێزەکانی پێشمەرگە بە ئێرانەوە لەشەڕی هەشت ساڵەی ئەو دوو وڵاتەدا، کۆمەڵکوژیی هەڵەبجە و ئەنفال و کیمیاباران و جینۆسایدی گەلی کوردی لەلایەن فاشیە نەتەوە پەرستەکانی بەغداوەی بەدوای خۆیدا هێنا. لەو قۆناغەدا هەردوو لا بوون بەبەشێک لە ماشێنی شەڕی ئێران و چاوساغ بە هێنانەناوەوەی پاسداری ئێران بۆ قووڵایی خاکی کوردستان بەبیانووی بەربەرەکانێ لەگەڵ ئەو ڕژێمەدا کە چەند ساڵ پێشتر لەکاتی سەرگەرمیی مفاوەزات لەگەڵیدا جەلال تاڵەبانی ئەیووت: سەددام دوژمنی ئێمە نییە بەڵکوو حەکەمە!!. لەو قۆناغەوە یەکێتیش لە کێشەی مێژوویی نێوان عێراق و ئێراندا سەربەخۆیی لەدەست ئەدات و پەیوەست ئەبێ بەو میحوەرە ئێرانیەوە کە پارتی و بنەماڵەی بارزانی لە شەستەکانەوە خۆیان پێوەگرێدا.
بەوجۆرە زنجیرەی شەڕ – مفاوەزات – شەڕی هێزە سیاسیە چەکدارەکانی بزووتنەوەی کورد بەردەوام ئەبێ تا قۆناغی ڕاپەڕینی ساڵ ١٩٩١ کە خەڵکی کوردستان بەسوود وەرگرتن لەو درز و کەلێنانەی لەدەسەڵاتی ڕژێمی بەعسدا لە پەنای شەڕی کوەیتدا پەیدابوو، زۆربەی کوردستان پاک ئەکەنەوە.
بەپێچەوانەی هەموو چەواشەکاریەکانی ئەم دوو هێزە و لایەنە بچووکە هاوپەیمانە نەتەوەیی و ئیسلامیەکانیانەوە لە بەرەی کوردستانیدا، ئەوە خەڵک بوون لەڕاپەڕیندا ئەوانیان قوتار کرد لە کەمپ نشینیی ئێران و ئاوارەیی و بنبەستی سیاسی وستراتیجی و سەربازیەکی قووڵ کە تێی کەوتبوون، نەک بە پێچەوانەوە.
بەشایی سیاسیی ڕیزی خەڵک و فریوخواردنیان بەو هێزانە لەدوای ڕاپەڕین و مێژووی خوێناویی ڕژێمی فاشیی بەعس ومەترسیی گەڕانەوەی

بە كوردستان و مانەوەی لەدەسەڵاتدا، هەروەها لایەنگریی ئەمریكا لەم تاقمە گوێ لەمشتەی حیزبەكانی بەرەی كوردستان و غیابی هێز و پلاتفۆرمێكی نیشتیمانی كە خەڵك لەدەوری كۆببێتەوە، جگە لەئاوارەیی و شكستی ڕاپەڕین، فرسەتێكی زێڕینیان بۆ ژیانەوەی ئەم هێزانە خۆشكرد و چارەنووسی خەڵك لەدەمی ئەژدیهای بەعسەوە كەوتە بەردەستی تاقمێك كە نزیكەی٣٢ ساڵە یاری بە موقەدەراتی گەلێك و وڵاتەكەوە ئەكەن.

شەڕی دەسەڵاتی نێوان یەكێتی و پارتی لەسەر پارە و داهاتی گومرك، ٣١ ی ئاب و هێنانەوەی بەعس ، دزی و ڕاو ڕووتی ژێرخانی كوردستان لەدوای ڕاپەڕین، دابەشكردنی كوردستان بۆ دوو زۆن، ڕسواكردنی پەرلەمان و كردنی بەگاڵتەجاری بۆ پەردەپۆشكردنی تاڵانیی وڵات، پێش لەشكری بە توركیا و هێنانی سوپاكەی بۆ جەرگەی خاكی كوردستان، تەراتێنی پاسداری ئێران لە زۆنی سەوز و تاڵانكردنی سامانی نەوتی لەنێوان دوو خێزاندا و ......، تەنیا بەشێكن لەكارنامەی ئەم هێز و دەسەڵاتەی كە بەردەوام بووە لە داپۆشینی هەموو ئەو تاڵان و بەڕێیانە بە دروشمی چەواشەكارانەی كوردایەتی و نەتەوەیی.

گەرچی ڕووخانی ڕژێمی بەعس لە ٢٠٠٣ دا وەرچەرخانێكی ئیجابی بوو لەڕوانگەی ئامانجی خەڵكەوە، بەڵام ئەو سیستمە تایفی و نەژادییەی كە ئەمریكا كردی بە شوناسی عێراق دوای سەددام حسین، بواری مانۆڕ و چەواشەكاریی بە هێزە دەسەڵاتدارەكانی هەرێم ڕەخساندەوە و هێزە ئیسلامیەكانی وەكوو بزووتنەوەی ئیسلامی و یەكگرتوو و كۆمەڵی ئیسلامیش لەجاران زیاتر بوون بەتەواوكەر و هاوكاری ئەم دەسەڵاتە ستەمكارە لە هەرێمی كوردستاندا.

ئەو سیستمە دەسەڵاتدارە تایفییەی كە ئەمریكا بۆ قۆناغی دوای ٢٠٠٣ دیزاینی كرد، بوارێكی باشی بۆ ئەم دەسەڵاتە ڕەخساند كە شەرعیەتی نوێنەرایەتیی خەڵكی كوردستان بدرێ پێیان.

ئەوان لەناوەندە نێودەوڵەتیەكان و لە بەغدا لە جیاتی چاری مەسەلە ئاڵۆزەكانی پاشماوەی ستەمی بەعس وەكوو كەركووك و ناوچە تەعریبكراوەكان و قەرەبووكردنەوە قوربانیی زۆرەكانی خەڵك و پێدانی شایستە داراییەكانی خەڵك، توانیان گشت ئەو مافانەی خەڵك بكەن بە پۆست و ملیارەها دۆلار وئیمتیازات و كرێدیتی دیبلۆماسی و سیاسی و دران بە یەكێتی و پارتی و هاوپەیمانە بچووكە كوردستانیەكانیان.

ئەمریكا لەم بوارەدا زۆرترین لێپرسراوەتیی بەرئەكەوێت.

عەدنان كەریم/ سیدنی
adnankerim22@hotmail.com